

Freud og Nansen – Rivalisering og respekt

Per Anthi

Freud og Nansen – Rivalisering og respekt

Freud og Nansen møttes aldri, men de leste hverandres nevroanatomiske studier på et tidspunkt der Nansen var verdensberømt, mens Freud måtte avbryte sin akademiske karriere og ble møtt med ringeakt i medisinske kretser. Mye tyder på at Freud hadde blandede følelser overfor Nansen. I denne artikkelen skal jeg først beskrive hvordan Freuds nevroanatomiske studier påvirket og stimulerte Nansen til å undersøke mer inngående hvorledes det sentrale nervesystemet var strukturert. Det er også svært sannsynlig at Freud leste Nansens nevroanatomiske forskningsartikler (Huntford 1997; Fodstad et. al. 2000). Nansens forskning på nervecellenes struktur samt hans polare eventyr og utforskning av Arktis gjorde ham berømt i vide kretser. Hans vitenskapelige arbeider og meritter ble belønnet med at han ble utnevnt til professor ved universitet i Christiania i 1897. Han var da 36 år. Freud var seks år eldre og hadde måttet avbryte sin nevroanatomiske forskningskarriere og var på dette tidspunktet en frustrert forsker. I det akademiske miljøet hadde hans teorier om hysteri blitt møtt med disrespekt og ringeakt. Det er grunn til å tro at Freud næret rivaliserende følelser overfor Nansen, og at han innerst inne misuntet Nansens tidlige anerkjennelse og berømmelse. For å dokumentere at Freud hadde slike kjensler i forhold til Nansen, skal jeg gjengi og undersøke nærmere en bestemt drøm Freud hadde om Nansen. Denne drømmen er beskrevet i hans bok om *Drømmetydning*.

Nevro-anatomen Freud

Som medisinerstudent ble Freud inspirert av professor Ernst Brücke, en anerkjent fysiolog i Wien. I sin selvbiografi (1925, s.15) beskriver han hvordan Brücke ba ham om å utarbeide enkelte problemstillinger relatert til nervesystemets histologi. Freud skriver: «Jeg lyktes i å løse dem på en tilfredsstillende måte, og han ba meg arbeide videre på egen hånd. Jeg arbeidet på dette instituttet med korte avbrekk fra 1876 til 1882» (min oversettelse). På eget initiativ begynte han å granske hvorledes nervecellene på niøyens (en ferskvannså) og elvekrepens nervefibre var oppbygd

(Freud, 1877, 1878, 1882). I 1883 holdt han et foredrag i Wien psykiatriske forening, som ble publisert året etter (Freud, 1884). Han fremholdt at nervevevet hos virvelløse dyr og virveldyr i prinsippet hadde visse grunnleggende likheter i sin oppbygning og funksjonsmåte. Dette var helt nye antakelser. Ifølge Jones (1953, s. 54–56) foregrep Freuds nevroanatomiske studier oppdagelsen av *nevronteorien*, der nervecellene og deres fibriller fungerer som en morfologisk og fysiologisk enhet. Jones mener at Freuds viktige bidrag er glemt, og at han fortjener å bli anerkjent som en av

nevronteoriens pionerer. Mange synes å være feilinformert om Freuds bidrag. En av dem er Roland Huntford (1997, s. 56), som i sin biografi om Fridtjof Nansen skriver at Freud var tilhenger av den såkalte *nervenettverks-/retikularteorien*, der nervecellene var forbundet med hverandre i et omfattende system av sammenhengende nervefibre. Seinere forskning påviste at denne teorien var et blindspor. Huntford degraderer Freud, mens han fremhever Nansen som en forsker som la grunnlaget for den moderne forståelse av hjernen, ettersom han antok at nervecellene kunne være autonome og separate enheter. Rektor ved Universitetet i Oslo og professor i medisin, Ole Petter Ottersen (2011) tar også helt feil når det gjelder bedømmelsen av Freuds nevroanatomiske funn og de slutninger som Freud gjør på bakgrunn av dem. I en tale under Jahre-seremonien oktober 2011 i Universitetets Aula lovpriser han Nansens hjerneforskning og bidrag til oppdagelsen av nevronteorien. Ottersen fremholdt at Nansen med sin grunnforskning «bidro til å torpedere den alternative teorien som Sigmund Freud hadde bygd sine resonnementer på: At hjernen er bygd rundt et nett av sammenhengende nervefibre».

Det er grunn til å tro at Freud næret rivaliserende følelser overfor Nansen, og at han misunnte Nansens tidlige anerkjennelse og berømmelse

I de seinere år har flere med faglig kompetanse innenfor nevropsykologi, neurologi og nevrokirurgi (jf. for eksempel Galbis-Reig; Fodstad et al., 2000; Shepherd, 1991; Solms, 2004, 2015; Triarhou, 2009) trukket fram Freuds originale forskning som et pionerarbeid som i sine tentative antakelser på mange måter foregriper teorien om nervecellene som separate enheter med spesifikke kontaktpunkter for kommunikasjon – det vi i dag kaller synapser. Dessuten, mange er ikke klar over at Freud og Nansen ikke bare hadde felles interesser når det gjaldt forskning, men at de begge kjente til hverandres vitenskapelige arbeider. Nansen var antakelig den første norske forskeren som fattet interesse for Freuds nevroanatomiske studier som ble publisert i anerkjente tyske/engelske tidsskrifter. Begge forskere var opptatt av å kartlegge hvordan nervecellene var strukturert og forbundet med sentralnervesystemet. I Nansens doktoravhandling fra 1888 er det *fem* referanser til Freud, og hans navn er nevnt hele nitten ganger (Hegge, 2011). Mens Freud hadde gransket ålens og elvekrepens nervesystem, undersøkte Nansens slimålens nervesystem. Nansens (1887, 1888) arbeider ble også publisert i anerkjente tyske og engelske tidsskrifter. Selv om Nansen gjentatte ganger henviste til de funn og slutninger Freud hadde gjort, stilte Nansen seg tvilende til noen av Freuds konklusjoner og funn. Han framholdt at Freud kunne være noe subjektiv og forutinntatt i sine observasjoner. Han ga Freud anerkjennelse, men han kritiserte ham samtidig for å tolke noen observasjoner feilaktig, ettersom han oppfattet de substanser som en kunne se i mikroskopet, noe annerledes enn Freud

gjorde. Siden Freud fulgte nøye med i den forskning som han og Nansen var engasjert i, er det høyst sannsynlig at Freud leste Nansens arbeider, som ble publisert både på tysk og engelsk i anerkjente tidsskrifter. Vi kan derfor anta at Freud må ha følt seg noe forringet av Nansens kritiske innvendinger og opposisjon. Nansen hadde gjort noen originale funn. Han beskrev hvorledes nervefibrene var organisert i et slags T-mønster idet de gikk inn i ryggmargen. I dag kalles de *Nansen-fibre*. Dette var en ny oppdagelse av stor betydning og førte til at en bedre forsto hvordan ryggmarksrefleksene kom i stand. Det som i dag kalles *schwannceller*, ble først beskrevet av Nansen i sin avhandling. Freud hadde flere år tidligere gransket niøyens ryggmargsceller og hadde selv gjort betydelige bidrag på det samme forskningsområdet (1877, 1878, 1882, 1884). Mot sin vilje hadde han måttet avslutte å forske videre på dette området. De knappe økonomiske ressursene som professor Brücke rådde over, tillot ikke videre utforskning. I likhet med Freud hadde Nansen formulert innovative hypoteser omkring nervecellenes funksjonsmåte og hadde antydning at de kunne fungere som atskilte enheter. I 1887 publiserte han en tysk oversettelse av den delen av doktoravhandlingen om børstemark som omhandlet nervesystemets anatomi og histologi, i det anerkjente tidsskriftet *Jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaft*. I denne artikkelen fremhevet Nansen enda sterkere enn i sin doktoravhandling at nervecellene ikke var sammensmeltet, men at de synes å være forbundet med hverandre gjennom et system av membraner, og at nervefibrene kommuniserte med hverandre gjennom et slags omfattende fibersystem som egentlig «representerte psykens sanne grunnlag». Han hadde med andre ord postulert en helt ny nevrologisk modell der nervecellen syntes å fungere som en separat enhet (Huntford, s. 55).

Polarforskeren Nansen

2. mai 1888, fire dager etter at han hadde disputert, forlot han Christiania for å lede en polarekspedisjon for å utforske Grønland. Denne polare utforskning ble en stor suksess, og Nansen ble berømt både i Norge og utlandet. Han beskrev sine opplevelser og observasjoner i boka *Paa Ski over Grønland*, som kom ut i 1890, og som ganske snart ble oversatt til en rekke språk.

18. juli 1893 legger han ut på en ny oppdagelsesferd med polarskuta *Fram*. Denne ekspedisjonen hadde som siktemål å finne ut om det var mulig å la seg føre med havstrømmene tvers over polhavet og kanskje komme så langt nord som til Nordpolen. Ferden begynte i Vardø og ble først avsluttet 13. august 1896. Riktignok nådde ikke ekspedisjonen Nordpolen, men den kom lenger nord enn noen andre hadde vært – til 86 gr.4'. Nansen fikk bekreftet sin antakelse om

hvorledes havstrømmene over polhavet gikk, og at det var lite sannsynlig at Nordpolen lå på et stort landområde, slik mange hadde antatt. I Norge ble Nansen dyrket og forgudet, og han holdt mange foredrag i Europa og i USA, der han berettet om sine eventyrlige opplevelser. Overalt ble han feiret som en helt og gitt en rekke æresbevisninger. Etter Fram-ferden ble han utnevnt til professor i zoologi ved Universitet i Christiania. Han hadde i løpet av ekspedisjonen hele tida skrevet dagbok og gjort vitenskapelige observasjoner. Disse ble redigert og samlet i en bok *Fram over Polhavet*, som ble publisert i 1897. Samme år kom den tyske utgaven *In Nacht und Eis: Die Norwegische Polarexpedition 1893–1896*.

*Nansen var antakelig den første norske forskeren som fattet interesse for Freuds
nevroanatomiske studier*

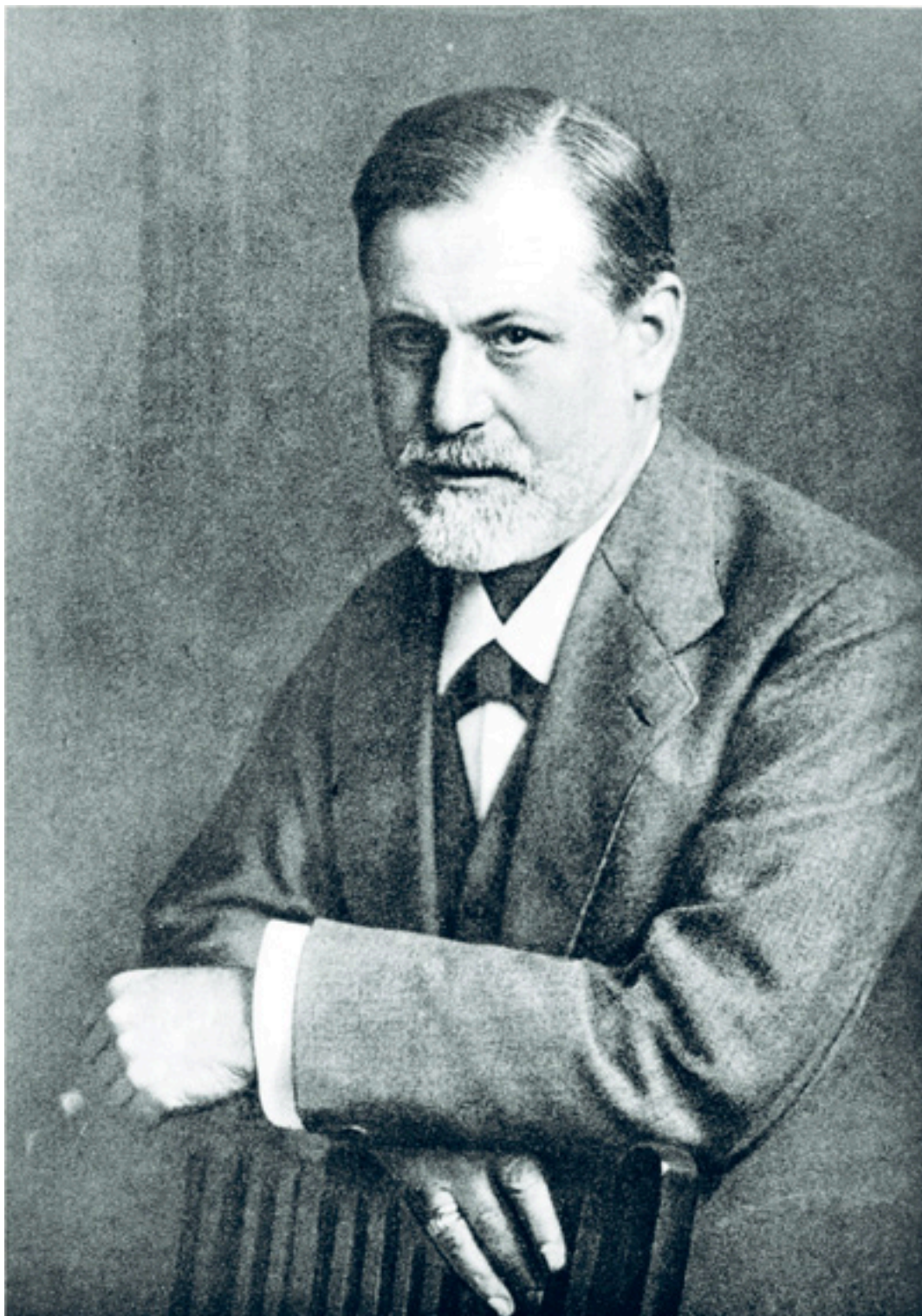
Freud fulgte nøye med i Nansens beretninger fra polhavet. På den ene side beundret han Nansens utforskning av et ukjent Arktis' landskap og havområde, men på den annen side misunte han Nansens suksess og berømmelse. Mens Nansen ble gjenstand for en grenseløs beundring over hele verden, satt Freud i sin leilighet i Berggasse 19 i Wien plaget av økonomiske bekymringer og nevrotiske plager; 42 år og seks år eldre enn Nansen. Den tyske utgaven av *Fram over Polhavet* som nylig var blitt utgitt, hadde han skaffet seg og lest med stor interesse. For den ærgjerrige Freud hadde livet og karrieren ikke blitt som han hadde planlagt. I 1886 ble han godkjent som spesialist i nervesykdommer, og hadde måttet etablere sin egen praksis. Han behandlet pasienter med elektroterapi (galvanisk behandling) og hypnoterapi, men de terapeutiske resultatene var nedslående. Som nylig godkjent spesialist var han pliktig til å holde et foredrag i Wiens Legeforening (*Gesellschaft der Ärzte*) om det han hadde lært av Charcot om hysteriske lidelser under sitt studieopphold i Paris oktober 1885 til februar 1886. Hans presentasjon ble svært dårlig mottatt og karakterisert som tankespinn som en ikke kunne tro var sant. I legekretser ble han uglesett og nærmest latterliggjort av det medisinske establishment i Wien. Han hadde ingen relasjoner med den akademiske verden. Men han fortsatte samarbeidet med nervelegen Josef Breuer, som hadde pågått noen år. I 1895 ga de ut boka *Studien über Hysterie*, som fikk en kjølig mottakelse.

Nansens drømmer

For bedre å forstå sine nevrotiske problemer begynte han i 1895 å analysere sin egne drømmer som ledd i en selvanalyse for å kunne kurere seg selv. Han var fascinert av eventyrere og

opdagelsesreisende som ville erobre og utforske de delene av verden som fremdeles var uopdaget. Hans rikholdige brevveksling med kolleger og andre viser at Freud var identifisert med heroiske polarforskere som Nansen og Nordenskiöld og andre oppdagelsesreisende (Anthi, 1999, 2010).

NEVROTISKE PLAGER Mens Nansen ble gjenstand for en grenseløs beundring over hele verden, satt Freud i sin leilighet i Berggasse 19 i Wien plaget av økonomiske bekymringer og nevrotiske plager. Foto: Max Halberstadt, 1909, Library of Congress

I et brev til sin nære venn, legen Wilhelm Fliess, 20. august 1898 diskuterer de Nansens nylig utkomne bok *In Nacht und Eis* (den tyske utgaven av *Fram over Polhavet*). Fliess har tydeligvis spurt Freud om hva han synes om Nansens reisebeskrivelser og oppdagelser. Freud svarer følgende,

«Jo da, jeg har kjapt lest igjennom Nansen; min familie svermer for ham –. *Jeg skal gjøre god bruk av Nansens drømmer; de er fullstendig gjennomsiktede. Av egen erfaring vet jeg at hans psykiske tilstand er typisk for en som våger å gjøre noe nytt og kun stoler på seg selv, og som ved å ta en feil rute sannsynligvis oppdager noe originalt, men noe langt mindre enn han hadde forestilt seg*» (Masson, 1985; min uthevelse og oversettelse). På dette tidspunktet hadde Freud ikke publisert sitt banebrytende verk om drømmer og hvorledes vårt indre ukjente landskap kunne bli utforsket. Dersom en leser nøye over det Freud skriver i sitt tilsvarende til Fliess, kan en fornemme en underliggende identifisering med Nansen, men en kan også ane en viss nedsettende tone når det gjelder Nansens bedrifter og oppdagelser. Det er som han overser at de egentlig var epokegjørende og sensasjonelle. I et annet brev til Fliess datert 1. februar 1900 forventer han å bli kritisert for sitt nylig publiserte verk om drømmer. I dette brevet beskriver han seg selv slik: «Jeg er egentlig ikke en vitenskapsmann, ikke en observatør, ikke en eksperimentator; for jeg er egentlig ingen tenker. Av temperament er jeg ikke noe annet enn en conquistador, en eventyrer, om du vil – med all den nysgjerrighet, vågemot og hardnakkethet som er karakteristisk for en mann av denne typen.» En noe merkelig karakteristikk av seg selv. Den kunne passe bedre på Nansen. Hvorfor beskriver han seg selv på denne måten?

I *Drømmetydning* (1900, s.168) diskuterer han drømmenes infantile kilde ved å henvise til en bestemt drøm av en lege, som etter å ha lest «Nansens reisebeskrivelser fra Polhavet drømte at han midt i et isøde ga den dristige forsker galvanisk behandling for en isjias som Nansen klaget over. Under analysen av denne drømmen kom han i tanker om en historie fra sin barndom, og uten denne historien ville drømmen vært ganske uforståelig. Da han var tre eller fire år gammel, hørte han nysgjerrig på at de voksne snakket om oppdagelsesreiser, og senere spurte han faren om det var en alvorlig sykdom. Han hadde åpenbart forvekslet (de tyske ordene) *Reisen* (reise) med *Reissen* (gikt, revmatisme) og søsknenes spott sørget for at han ikke kom til å glemme denne beskjæmmende opplevelsen». Hans analyse av denne drømmen var i virkeligheten et bruddstykke av en kamuflert selvanalytisk virksomhet, ettersom drømmeren var Freud selv. Den infantile kilde til denne drømmen var ifølge Freud hans feiltolkning av reise med gikt/isjias (reissen) da han var tre–fire år gammel.

Nansen forbindes med oppdagelsesreise og isjias; hans forsmadelige opplevelse som liten gutt representerte således den infantile kilden til drømmen. Men mye tyder på at denne drømmen hadde andre determinanter. Anzieu (1986) antar at Freud hadde denne drømmen i slutten av august 1898. Hvis så er tilfellet, så kan en anslå at Freud drømte *Nansendrømmen* dagen etter eller en av de påfølgende dager etter 20. august 1898, der han i sitt brev til Fliess kommenterte hvor begeistret den

øvrige familie var over å lese Nansens *Fram over Polhavet*. I det samme brevet fortalte han også om hvorledes «han skulle gjøre god bruk av Nansens drømmer».

I drømmen iscenesetter Freud en situasjon, der Nansen har blitt en pasient som får en behandling av Freud som er uten effekt

Herbart Lehmann (1966) har forsøkt å gi en nærmere analyse av *Nansendrømmen*. Han har mange interessante synspunkter og hevder at denne drømmen egentlig gjenspeiler Freuds ambivalens og antagonistiske følelser overfor Fliess. Men Lehmann trekker også fram at Nansens polreiser må ha aktivert Freuds nevrotiske angst for å legge ut på lengre reiser. Selv betegnet Freud denne angsten som en slags fobi som han først overkom gjennom sin selvanalyse. Den hadde startet tidlig på året 1895 og var enda ikke avsluttet da han leste om Nansens beretninger fra polhavet. Lehmann bemerker også at Freud må hatt all grunn til å misunne Nansens suksess og berømmelse som polarhelt og vitenskapsmann og hans akademiske anerkjennelse. I det følgende vil jeg nedtone Lehmanns tolkning av drømmen, der han hevder at den motiverende kilden til drømmen var Freuds underliggende ambivalente og konfliktpregete forhold til Fliess. Jeg vil heller framheve at den motiverende drivkraften bak denne drømmen var Freuds ambivalente forhold til *Nansen*. På drømmetidspunktet strevde Freud med å finne en metode som gjorde det mulig for ham å belyse de ukjente sidene av vår psyke som ikke var utforsket – vårt ubevisste. Han var identifisert med Nansen som hadde «erobret» og utforsket de delene av kloden som fremdeles var uoppgaget, og han hadde også merket seg Nansens betydningsfulle nevroanatomiske oppdagelser. Nansen representerte en som hadde oppnådd alt det som han selv strebet etter – vitenskapelig anerkjennelse og berømmelse. 5. mai 1898 hadde keiser Frans Josef mottatt Nansen i en høytidelig audiens på slottet, Hofburg, i Wien, der han ble overrakt medaljer og diplom. Keiseren spurte ham nøye ut om den nyoppgagede øygruppen, Frans Josef Land, som hadde fått hans navn. Neste dag ble han feiret som en helt i Rådhuset i Wien, som ikke lå langt fra Freuds leilighet i Berggasse 19.

Blandede følelser

De største wieneravisene som *Neue Freie Presse* og *Wiener Zeitung* (Anno Austrian Newspapers online) som Freud leste daglig, hadde flere ganger i løpet av mai måned 1898 detaljerte oppslag og reportasjer om Nansens oppdagelser og hvorledes han ble feiret i Wien. Freud må ha hatt blandede følelser overfor Nansen. De hadde begge gjort grunnleggende studier i hvordan nervecellene

var organisert og strukturert. Nansen hadde blitt verdensberømt. Freud hadde måttet avbryte en akademisk karriere og blitt en praktiserende nervelege med betraktninger om hysterilidelser som i medisinske kretser hadde blitt møtt med ringeakt.

Er det noe i Nansens opplevelser fra Framferden som kan ha stimulert Freud til Nansendrømmen? To hendelser som involverer ryggproblemer, er beskrevet av Nansen. «Lørdag 21. oktober 1893. Jeg holdt meg inne i dag for denne muskelhistorien, en revmatisme som jeg har hatt noen dager i den høyre siden av kroppen, og som doktoren masserer meg for så det gjør ulidelig vondt. Er jeg virkelig blitt så gammel og verkbrudden, eller er det bare innbilning hele stasen? Det er så vidt jeg hinker av sted nå; men om det gjaldt, mon du ikke kunne stå opp og gå om kapp med hvem som helst? Jeg tror nesten jeg kunne det. Her ligger jeg i min køye – en fin Arktic helt på 32. Har hatt god tid til å lese brev hjemmefra og drømmer at jeg er hjemme, drømmer om hjemkomsten – om det blir mange år til? Vellykket eller ikke, hva betyr nå det?» (s.120–121, vol.1). Nesten to år seinere skader Nansen ryggen. På dette tidspunktet har han og Hjalmar Johansen, hans erfarne følgesvenn, forlatt polarskuta Fram. I fem måneder har de beveget seg nordover med slede i isødet i et forsøk på å nå selve Nordpolen.

Tirsdag den 30. juli 1895, skriver Nansen følgende: «Det går utrolig smått fremover, men inn på land haler vi oss da. Alle slags hindringer skal da også komme i veien, nå er jeg blitt så dårlig i korsryggen (hekseskudd?) at i går var det bare med oppbydelse av all min viljekraft at jeg kunne slepe meg frem; på litt vanskeligere steder måtte Johansen hjelpe med kjelken –. Hvordan det er i dag, vet jeg ikke før jeg begynner å gå; men jeg er glad så lenge jeg kan slepe meg frem –. Onsdag den 31. juli – Dårlig i ryggen fremdeles –. Torsdag den 1. august–. En ting fryder jeg meg dog over: Jeg er omtrent helt bra i ryggen, så den skal ikke sinke fremkomsten lenger, men jeg har fått en liten ide om hva det ville si hvis en av oss skulle bli syk for alvor; jeg er stygt redd for at vår skjebne da ville være beseglet. Fredag den 2. august –. Nå er jeg helt god i ryggen igjen» (106–107, vol. 2).

Disse dagboknotatene der Nansen beskriver sine ryggproblemer, har antakelig stimulert Freud til å drømme at han gir Nansen elektromassasje (Lehmann, 1966). Galvanisk behandling var en form for elektrobehandling som ble mye brukt for en rekke ulike lidelser da Freud begynte som privatpraktiserende nervelege i 1886. Men han oppdaget snart at slik behandling var uvirksom og nærmest en form for humbug markedsført av W. Erb, som var en av datidas største autoriteter innenfor tysk nevrologi. Freud skriver i sin selvbiografi (1925) at hans kliniske erfaring med

elektroterapi førte til at han frigjorde seg fra sin overdrevne respekt for autoriteter, og at han derfor «la vekk sine elektriske apparater».

Freuds *Nansendrøm* har et manifest innhold og en struktur, der Freud selv er den som befinner seg i en slags maktposisjon, mens Nansen blir framstilt i en passiv situasjon, der han må underkaste seg en tvilsom behandlingsmetode som ifølge Freud selv var virkningsløs. I drømmen iscenesetter Freud en situasjon, der Nansen har blitt en pasient som får en behandling av Freud som er uten effekt. Den manifeste drømmen synes å gjenspeile et ønske om å komme i en posisjon der han får et overtak på en som han nærer rivaliserende følelser overfor. Men samtidig synes drømmen å reflektere en kjensle hos Freud av at han enda ikke er i besittelse av et effektivt terapeutisk verktøy. På dette tidspunktet arbeider Freud med å utvikle et nytt virksomt behandlingsinstrument som kunne gjøre ham i stand til å utforske og kartlegge et ukjent psykisk univers – det ubevisste. Han var i ferd med å utarbeide en ny metode (den frie innfallsmetoden) for å påvise at vår tilsynelatende rasjonelle psykiske virksomhet egentlig er underlagt ubevisste drivkrefter. Han hadde som Nansen planer om å gjøre noe stort og bli berømt. Et brev til Fliess, datert 12. juni 1900, viser dette med all tydelighet. Han skriver: «Tror du at det noen gang vil stå en tavle på huset [Bellevue]? « Her åpenbarte drømmens hemmeligheter seg for dr. Sigmund Freud den 24. juli 1895. I skrivende stund er utsiktene til det heller små» (Masson, 1985; *Bellevue, en villa og utsiktsrestaurant i Wien*; min tilføyelse og oversettelse). Han sikter til den drømmen han hadde om Irma (Bonomi, 2015) natten mellom 23. juli og 24. juli 1895, den såkalte *Irmadrømmen*, som er blitt stående som en basismodell for å forstå hvordan en drøm blir dannet, transformert til et eget språk og hvordan en drøm kan gjenspeile ubevisste konflikter og ønsker. Men dette brevet viser at Freud i flere år hadde gått «svanger» med ufullendte prosjekter som kanskje en dag ville kunne gjøre ham berømt. Men det skulle gå mange år før det skjedde. Mens professor Nansen stadig ble feiret som en berømt vitenskapsmann og «conquistador», var Freud fortsatt ganske ukjent og i liten grad anerkjent. Boka *Drømmetydning* ble første gang utgitt 1900. De første seks årene ble boka solgt i 351 eksemplarer. Fortsatt hadde han all grunn til å misunne Nansens suksess som vitenskapsmann og «conquistador». Det skulle gå mange år før han fikk den anerkjennelse han strebet etter.

Rival og redningsmann

Mange år seinere, i 1922, da Nansen var blitt en ledende internasjonal statsmann med et omfattende politisk nettverk, tok han som høykommissær for flyktninger og på vegne av Folkeforbundet initiativet til å utgi en bok som ble solgt til inntekt for hungersnødrammede barn i Russland. Framstående kunstnere og intellektuelle bidro med artikler og tegninger til boka, *Für unsere kleinen russischen Brüdern* (For våre små russiske brødre). I egenskap av utgiver kontaktet Nansen blant annet professorene Freud og Einstein og spurte om de ville være medlemmer av den internasjonale støttekomiteen for selve bokprosjektet; noe de sa seg villige til (Vogt, 2000). I desember 1922 kunne Freud lese i sin faste morgenavis, *Neue Freie Presse* (Anno Austrian Newspapers online) at Nansen hadde blitt tildelt Nobels fredspris for sitt humanitære arbeid for sultrammede og flyktninger. Freud ble minnet om Nansens humanitære og vitenskapelige meritter i flere sammenhenger. *Nansenpasset*, et legitimasjonsdokument utstedt til russere og statsløse flyktninger, seinere også til forfulgte jøder, ble etablert av Nansen i 1922 og ble godkjent av 52 staters regjeringer. Passet gjorde det mulig for flyktninger, deriblant et stort antall jødiske psykoanalytikere, å emigrere til utlandet. Dette passet gjorde det også mulig å reise fra land til land uten derved å måtte gi avkall på den rettslige muligheten til å vende tilbake til det opprinnelige tilfluktslandet. Dette var noe Freuds mest berømte pasient, Sergei Pankejeff, også kalt Ulvemannen, fikk muligheten til da han i begynnelsen av juli måned 1938 kunne dra fra Wien til Paris og London med et *nansenpass* for videre psykoanalytisk behandling hos Ruth Mack Brunswick. Hun hadde selv blitt analysert av Freud og var en analytiker som Freud hadde stor tiltro til. Ulvemannen hadde fått et alvorlig nervesammenbrudd etter at hans, kone, Therese, hadde begått selvmord ved å gasse seg i hjel deres leilighet i Wien. Som statsløs russisk flyktning og adelsmann hadde Pankejeff måttet forlate hjemlandet etter den russiske revolusjon og bosette seg i Wien. Flere år tidligere, i 1910, hadde han begynt i analyse hos Freud på grunn av en komplisert psykisk lidelse. Behandlingen hos Freud hadde vært vellykket, og i 1914 hadde han reist tilbake til Russland.

Sommeren og høsten 1938 fikk Pankejeff behandling av Brunswick i Paris og London. I samme tidsrom oppholdt også Freud seg i London som flyktning. Han hadde kommet til London 6. juni 1938 og fikk via Brunswick rede på hvordan Pankejeff hadde kommet seg til London takket være et *nansenpass*. Det humanitære arbeidet til en tidligere rival hadde på et underfundig vis kommet en berømt pasient til hjelp. Det er interessant i denne sammenhengen å lese hvordan Ulvemannen

har beskrevet sin analyse hos Freud, «Jeg skal ikke her komme inn på alle fasene i min behandling. Jeg kan bare si at jeg under analysen med Freud snarere enn å være en pasient fikk følelsen av å være en yngre medarbeider, den yngre venn av en erfaren *oppdagelsesreisende*, som reiser ut med denne for å utforske ukjent, nylig oppdaget land. Dette landet er underbevissthetens rike, landet som nevrotikeren har mistet kontroll over» (Gardiner, 1974, s.155, min uthevelse). Dette sitatet indikerer at Ulvemannen var identifisert med Freuds arbeidsmetode, og at Freud i likhet med Nansen oppfattet sitt arbeid for å kartlegge det ubevisste som en slags oppdagelsesreise.

Nansen på sin side fikk også et intellektuelt gjensyn med Freud gjennom sin erotiske romanse med den norsk-amerikanske forfatteren, Brenda Ueland. Hun var påvirket av Freuds psykoanalytiske teorier, og de diskuterte livlig Freuds seksualteori. I et brev datert 5. juni 1929 skriver Nansen fra sin bolig på *Polhøgda* ved Lysaker i utkanten av Oslo: «Jeg leste din artikkel om Freud i går kveld og likte den svært godt. Så godt du skriver, og hvilken utmerket hjerne som er i stand til å absorbere og fordøye alt dette stoffet som jeg er sikker på var nytt for deg da du begynte å tenke på artikkelen. *Jeg har lært mer om Freud enn jeg visste om fra før*. Men jeg er aldri enig med ham når han ser sex som grunnlag for alt. Sex er absolutt ekstremt viktig, men jeg tror vårt ønske om å leve er viktigere» (Utne, 2011; min uthevelse).

13. mai 1930 døde Nansen. På førstesiden i *Neue Freie Presse* (Anno Austrian Newspapers online) dagen etter ble det bekjentgjort at den berømte polarforsker Fridtjof Nansen etter lengre tids sykdom var avgått ved døden. For Freud som på dette tidspunktet var 74 år gammel, må denne kunngjøringen ha gjort et spesielt inntrykk. En vitenskapsmann, polarhelt og statsmann som han beundret, men også hadde næret rivaliserende følelser overfor, var gått bort. To år seinere, i september 1932, skrev Freud et brev til Einstein der han diskuterte med ham hvorfor det ble krig i verden. I dette brevet kommenterte han Nansens bidrag som filantrop og forsker. Nansen og Freud møttes aldri, men deres vitenskapelige arbeider og meritter var en kilde til inspirasjon og refleksjon for dem begge.

Referanser

Anno Austrian Newspapers online. Österreichische Nationalbibliothek. Wien.

Anthi, P. (1999). Roald Amundsen. A study in rivalry, masochism and paranoia. *International Journal of Psycho-Analysis*, 80, 995–1011.

Anthi, P. (2010). *Innledende essay til Forelesninger til innføring i psykoanalyse av Sigmund Freud*. Oslo: Bokklubbens Kulturbibliotek.

Anzieu, D. (1986). *Freuds self-analysis*. London: The Hogarth Press.

- Bonomi, C. (2015). *The cut and building of psychoanalysis. Sigmund Freud and Emma Eckstein*. Vol. I. London and New York: Routledge
- Breuer, J. & Freud, S. (1895). *Studien über Hysterie*. Leipzig und Wien: Deuticke.
- Fodstad, H. et al. (2000). The neuron doctrine, the mind and the Art. *Neurosurgery*, 47, 1381–1390.
- Freud, S. (1877). Über den Ursprung der hinteren Nervenwurzeln in Rückenmark von Ammonoites. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien*, 75, III. Abtheilung, 15–27.
- Freud, S. (1878). Über Spinalganglien und Rückenmark des Petromyzon. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien* 78, Abtheilung, 81–167.
- Freud, S. (1882). Über den Bau der Nervenfasern und Nervenzellen beim Flusskrebs. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. Wien 85, III Abtheilung, 9–46.
- Freud, S. (1884). Die Struktur der Elemente des Nervensystems. *Jahrbücher für Psychiatrie* 5, 221–229.
- Freud, S. (1900). *Drømmetydning*. Århundrets Bibliotek. 2000. De norske bokklubbene.
- Freud, S. (1925/1935). *An autobiographical study*. The Hogarth Press.
- Freud, S. (1932/1950). *Why war? Collected papers, Vol. 5*. The Hogarth Press.
- Galbis-Reig, D. (2004). Sigmund Freud. Forgotten contributions to neurology, neuropathology and anaesthesia. *The Internet Journal of Neurology* ISSN: 1531–295X
- Hegge, P. E. (2011). Forord. I Utne, E. (red.): *Nansens siste kjærighet*. Oslo: Orfeus.
- Jones, E. (1953). *Sigmund Freud. Life and work*. The Hogarth Press.
- Lehmann, H. (1966). Two dreams and a childhood memory of Freud. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14, 388–405.
- Masson, J. (1985). *The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess 1887–1904*. Harvard University Press.
- Nansen, F. (1886). The structure and combinations of the histological elements of the central nervous system. *Bergens museums aarsberetning fra 1886*, 29–195.
- Nansen, F. (1887). Anatomie und Histologie des Nervensystemes der Myzostomen. *Jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaft*, XXI, 267–321.
- Nansen, F. (1888). Die Nerven-elemente, ihre Struktur und Verbindung im Centralnervensystem. *Anatomischer Anzeiger*, 157–169.
- Nansen, F. (1890). *Paa Ski over Grønland*. Kristiania: Aschehoug.

- Nansen, F. (1897/1961). *Fram over Polhavet*. Oslo: Aschehoug.
- Ottersen, O.P. (2011). Tale under Jahre-seremonien 14. okt. 2011 (i Universitetets Aula).
- Pankejeff, S. (1971/1974). Mine erindringer om Sigmund Freud. I Gardiner, M., & Freud, S.:
Ulvemannen. Oslo: Pax.
- Shepherd, G. M. (1991). *The foundations of the neuron doctrine*. Oxford University Press.
- Solms, M. (2004). Freud returns. *Scientific American*, 290, 82–88.
- Solms, M. (2015). Personlig korrespondanse.
- Triarhou, L. C. (2009). Exploring the mind with a microscope: Freud's beginnings in neurobiology.
Hellenic Journal of Psychology, 1–13.
- Utne, E. (red). (2011). *Nansens siste kjærlighet: kjærlighetsbrevene fra Fridtjof Nansen*. Oslo: Orfeus publishing.
- Vogt, C. E. (2007). *Nansens kamp mot hungersnøden i Russland 1921–1923*. Oslo: Aschehoug.